

Nagy László

A készülő hadtudományi lexikon és a hadtudomány jelenlegi magyarországi helyzete

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.3-4.29

A Magyar Hadtudományi Társaság kezdettől fogva tervezte egy hadtudományi kifejezéseket tartalmazó lexikon kiadását. Ez a terv 1995-ben megvalósult. Jelenleg napirenden van egy új hadtudományi lexikon publikálása, amely pályázati formában, Európai Unió pénzéből valósul meg. A cikk foglalkozik a kiadvány előkészítési munkálatainak részleteivel, és a lexikon kapcsán áttekinti a hadtudomány jelenlegi magyarországi helyzetét.

Az 1990-ben alapított Magyar Hadtudományi Társaság (a továbbiakban Társaság vagy MHTT) szakmai-tudományos tevékenységében előkelő helyet foglal el két, egyformán fontos cselekvési forma: a konferencia-típusú rendezvények (beleértve a kerekasztal-beszélgetéseket, szemináriumokat stb.) szervezése, valamint a kiadványok megjelentetése (szellemi termékek, kutatási eredmények nyomdai vagy elektronikus formában történő publikálása). Utóbbiak között feltétlenül meg kell említenem az 1991-től folyamatosan, rendszerint évi négy alkalommal megjelenő folyóiratunkat, a *Hadtudományt*, de az eseti kiadványokat is, közöttük a Társaság 10. születésnapjára megjelent *A tízéves Magyar Hadtudományi Társaság* című kötetet. És akkor a felsorolásban eljutottam a Társaság eddigi legjelentősebb produktumához, a *Hadtudományi Lexikonhoz*.

Az MHTT keretein belül szinte a megalapítás óta napirenden szerepelt egy Magyarországon példa nélkül álló vállalkozás terve, egy hadtudományi szócikkeket tartalmazó, átfogó és a teljesség igényével fellépő lexikon megjelentetésének gondolata. 1993-tól fordult komolyra a dolog, amikor a Magyar Honvédség Vezérkara támogatásáról biztosította az elképzelést (ami elsősorban a pénzügyi keret biztosítását jelentette).

Előjáróban meg kell jegyezmem, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság kezdettől fogva integráló jellegű szervezetként működött, mivel a többi, párhuzamosan létező (ún. társ) fegyveres erő, illetve testület (határőrség, rendőrség stb.) akkor nem rendelkezett hasonló, a tagságnak megnyilvánulási fórumot biztosító szervezettel.

Ennek megfelelően a készülő lexikonnak is fel kellett vállalnia a tágan értelmezett hadtudomány és a kapcsolódó határterületek (például belügy) fogalomkészletének legalább bizonyos fokú tükrözését is.

Szabó József vezérőrnagy, a Társaság akkori alelnöke vezetésével alakult meg a szerkesztőbizottság, amelyben mintegy 130 szakember dolgozott. Ez a testület állította sorompóba tudása legjavát a közös cél, a színvonalas kiadvány megalkotása érdekében. Szinte kivétel nélkül a Társaság tagjai voltak, akik személyükben képviselték az akkor 18 szakosztályban tömörült, ezernél is nagyobb létszámú tagság szakmai sokszínűségét.

Megítélésem szerint (nyugodtan kijelenthetem, mert nem voltam tagja a szerkesztőbizottságnak) példátlanul rövid idő alatt, 1995-re elkészült a kétkötetes mű, mégpedig 7000 normál, sötétkék kötéses és 200 sötétzöld, díszkötéses példányban. A közvetlen nyomdai előkészítést a szegedi székhelyű Scriptum Kft., a tényleges nyomdai kivitelezést pedig az Akadémiai Nyomda végezte, kiváló minőségben. A Scriptum Kft. CD-n is megjelentette a lexikont.

A két kötet közel 1600 oldalon, összesen mintegy 4700 címszót tartalmaz (ebből 4000 szócikk) – mint már említettem – a katonai tudományok szélesan értelmezett tárgyköréből. Nagyon sok életrajzi adat és 640 kép, illetve ábra teszi olvasmányosabbá az egyébként természeténél fogva száraz műfajba tartozó lexikont. Maguk a szócikkek ráadásul öt idegen nyelven (angolul, németül, franciául, olaszul és oroszul) is szerepelnek.

*

Balszerencsés módon a Hadtudományi Lexikon megjelenését közvetlenül követő időszakra esett a Társaság eddigi életének legnagyobb pénzügyi válsága, amikor a főtítkárra meggondolatlan tranzakciója miatt többmillió veszteség ért bennünket. A különböző kármentési akciók egyik velejárójaként bizonytalanná vált a lexikonok tulajdonlásának kérdése is. Végül – a Magyar Honvédség Vezérkarának döntése értelmében – a legnagyobb tétel a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) illetve jogutódja, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) kezelésébe került. A katonai felsőoktatási intézmény vezetése sok éven át főként a végzős hallgatóknak biztosított ebből egy-egy példányt. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem (a ZMNE jogutódja) Központi Könyvtárában jelenleg is több tucat példány található a lexikonból.

A sorszámozott díszpéldányokat a Magyar Hadtudományi Társaság vezetése ajándékba adta kiemelkedő látogatóinknak, vendégeinknek, hazai és külföldi partnereinknek, illetve azon személyeknek, akiknél a Társaság elnöke vagy alelnöke bemutatkozó látogatást tett. A díszes kiadású lexikonok már mintegy tíz évvel ezelőtt elfogytak.

A nálunk maradt 1200 sötétkék kötésű példányt a legkülönfélébb módokon használtuk fel. Adtunk belőle tagjainknak tárgyi ajándékként (jutalomként), felajánlottunk példányokat a ZMKA, illetve később a ZMNE tudományos diákköri konferenciáira, más tudományos rendezvényeire vagy versenyeire a helyezettek jutalmazása céljából, újabban tárgyi ajándékként szolgáltak a Ludovika Zászlóalj hallgatói számára. És annak ellenére, hogy kereskedelmi értékesítésbe nem került, 3800 forintos bekerülési áron el is adtunk korlátozott mennyiséget, amikor még tetemes számú példány volt belőle.

Pillanatnyilag a Magyar Hadtudományi Társaság birtokában mintegy 50 példány maradt, ezeket egyre nagyobb becsben tartjuk. Pusztán a rendelkezésre álló lexikonok gyorsan csökkenő száma is indokoltá tette a gondolkodást a kiadvány megújításáról.

*

Már a kilencvenes évek első felében is az egyik meghatározó érv a lexikon elkészítése mellett az volt, hogy a Varsói Szerződés megszűnése után a teljes szuverenitását visszanyert, az euro-atlanti integrációt megcélzó Magyarország (és Magyar Honvédség) fogalomkészlete, szóhasználata megváltozott.

A lexikon elkészülte óta eltelt bő húsz év alatt újra két, nagyon jelentős változás következett be: egyrészt valóban integrálódtunk az egyébként is lényegi belső módosulásokon átmenő két szervezetbe: az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe és az Európai Unióba, másrészt gyors ütemben fejlődött a (hadi)technika, miközben hasonló gyorsasággal változtak a hadviselésről alkotott elképzeléseink. Az 1995-ös „régí” lexikonban még óhatatlanul tág teret kaptak a hidegháború időszakában kialakult terminológiai fogalmak, amelyeket most szűkebb terjedelemben kell szerepeltetni, ugyanakkor száz és száz új fogalom követel helyet magának az „új” kötetben.

Olyan fogalmazással is találkozhatunk esetenként, hogy a Hadtudományi Lexikon elavult (bár Szabó vezérőrnagy minden alkalommal tiltakozik ez ellen a vélemény ellen, mondván, hogy egy lexikon nem avulhat el, csupán a kiadás időpontjának megfelelő helyzetet tükrözi).

Komoly nemzetközi szervezetek (mint például maga a NATO), komoly nagyhatalmak általában mintegy tízévente szoktak megjelentetni stratégiai koncepciókat, mert a gyakorlat azt mutatja, hogy egy évtized alatt akkumulálódnak a változások a nemzetközi biztonságpolitikai helyzetben, meg a hadviselési módzatokban, meg a technikai feltételekben is. Hasonló okok miatt tökéletesen érthető, sőt indokolt, hogy a Magyar Hadtudományi Társaságon belül immár öt-hat éve újra és újra megfogalmazódik a komoly igény a lexikon megújítására. Két koncepció körvonalazódott az évek során: vagy egy pótkötet kiadása a meglévő két kötethez az új kifejezések meghatározásával, illetve a megváltozott tartalmak megfogalmazásával, vagy pedig a teljes, megújított lexikon megjelentetése. (Az első megoldás értelemszerűen igénytelenebb, ennek megfelelően kevésbé költséges.)

Egyetlen komoly tényező hiányzott az elgondolás megvalósításához: a pénzügyi fedezet. Elméleti síkon az elképzelést támogatta a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar, felsorakozott melléjük legfontosabb együttműködő partnerünk, a ZMNE, illetve jogutódja, a Nemzeti Közszerződési Egyetem (NKE), messzemenően egyetértett a tervvel másik hagyományos együttműködő partnerünk, a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága (MTA HB) is, de a szükséges milliók csak nem akartak megjelenni.

*

A legutóbbi hónapokban alapvetően megváltozott a helyzet. A Nemzeti Közszerződési Egyetem rektorhelyettese, Padányi József dandártábornok (aki egyúttal az MTA HB elnöke) arról adott tájékoztatást, hogy Európai Unió pályázat keretében biztosítható

a szükséges összeg. Rögtön mozgásba lendült a gépezet. Az MHTT – egyébként 2016 tavaszán megújult – vezetése természetesen felajánlja a szükséges szellemi kapacitást (de legalábbis annak túlnyomó részét), az NKE hozzájárulása a pénzügyi fedezet és a nyomdai kivitelezés biztosításában, valamint a folyamat szervezésében ölt testet, együttműködő partnereink (például a Honvéd Vezérkar úgy is, mint tudományos kutatóhely) az ígéretek szerint bekapcsolódnak az előállítás különböző folyamataiba. Az egész tevékenység koordinálását a Nemzeti Közzolgálati Egyetem biztosítja, minthogy a pályázat kedvezményezettje is az NKE.¹

Mindenekelőtt eldőlt az a dilemma, hogy pótkötetet adjunk ki, vagy a kétkötetes lexikon új változatát, mégpedig az igényesebb, a teljes megújítást megcélzó verzió javára.

*

A szervezés már megkezdődött. A leendő szerkesztőbizottság embrionális magja 2016 szeptemberéig (jelen cikk leadásáig) háromszor ülésezett. Döntés született arról, hogy a tényleges szerkesztő bizottságot társelnöki minőségben Szabó József nyugállományú vezérőrnagy, az MHTT örökös tagja, a korábbi szerkesztő bizottság elnöke és Szabó Miklós nyugállományú altábornagy, akadémikus, a ZMNE korábbi rektora fogják vezetni. A mintegy tíz-tizenkét szócikk-csoportot ugyanennyi szakértői brigád fogja első körben összeállítani. A brigádok vezetőire – az ún. szakszerkesztők személyére – az MHTT megtette a maga javaslatát a Nemzeti Közzolgálati Egyetem rektorhelyettesének. A későbbiekben a szakszerkesztők válogatják össze a saját brigádjukba a közreműködő szerzőket, feltételezések szerint brigádonként 8–10 főt, akikkel együtt összeállítják a szócikk-csoportokat. Főszerkesztőként Krajnc Zoltán ezredes, egyetemi tanár fogja irányítani a szerkesztés folyamatát. (A szerkesztőbizottság társelnökeit, a főszerkesztőt és a szakszerkesztőket, továbbá a közreműködő szerzőket az NKE illetékes kéri fel csakúgy, mint a kivitelezés koordinálásáért közvetlenül felelős Gőcze István alezredest. Utóbbi már letette az asztalra a kivitelezés-kigyártás tervezett idő-grafikonját, lásd a következő oldalon lévő táblázatot.)

Magyarázatul és az Olvasó tájékoztatása céljából érdemes hozzáfűzni, hogy a pályázat feltételeinek értelmében 2018 végére napvilágot kell látnia az elkészült lexikonnak. Eszerint nincs vesztegetni való időnk.

*

Őszintén remélem, hogy a fentiekben említett, mintegy száz érintett személy többsége a Magyar Hadtudományi Társaság tagjai közül fog kikerülni. Annak érdekében, hogy valóban így legyen, Intéző Bizottságunk (az MHTT operatív, napi tevékenységét irányító héttagú vezető szerv) már mozgósította a Társaság szakértői címmel rendelkező tagjait. Mi több, a Társaság elnökségének beszámolója a 2015-ben végzett

1 A cikk szerzője az Olvasó elnézését kéri, amiért az anyag a továbbiakban napi aktualitású, a megjelenés időpontjára esetleg már túlhaladott tényeket, véleményeket vagy álláspontokat tükröz, de ez az ára annak, hogy tájékoztathasson egy folyamat pillanatnyi állásáról.

Ssz.	<i>Teendő</i>	<i>Határidő</i>
1.	Szakterületek (vagyis szócikk-főcsoportok) kialakítása.	2016. 09. 30.
2.	A szakterületi szakszerkesztők és a közreműködő szerzők névsorának összeállítása, felkérése.	2016. 10. 30.
3.	Szócikkek csoportonkénti (szakterületenkénti) összeállítása (összesen kb. 4000).	2016. 12. 31.
4.	Szócikkek szakszerkesztő általi elfogadása.	2016. 01. 31.
5.	Szócikkek szerkesztőbizottság általi elfogadása.	2017. 02. 28.
6.	Szócikkek tartalmának megalkotása, ezen belül: – szerzők eligazítása, – 1-2 szócikk elkészítése után pontosító egyeztetés a szerzővel, – szócikkek követelmények szerinti kidolgozása.	2017. 06. 30.
7.	Szócikkek kidolgozásának 1. üteme, az összes szócikk 50%-ának a leadása.	2017. 04. 30.
8.	Szócikkek kidolgozásának 2. üteme, az összes szócikk További 50%-ának a leadása.	2017. 06. 30.
9.	A kidolgozott szócikkek szakszerkesztők általi ellenőrzése, benne: – általános ellenőrzés, – 2. részletes ellenőrzés (az anyag szakmailag rendben).	2017. 08. 31.
10.	A szakmailag elfogadott anyag leadása a felelős szerkesztőknek, a szócikkek ellenőrzése.	2017. 10. 15.
11.	A szerkesztőbizottsági döntés alapján egyes (kérdéses) szócikkek külső szakértők általi ellenőrzése.	2017. 10. 15.
12.	Az elkészült kefelenyomat szerkesztőbizottság általi ellenőrzése, döntés a kigyártásról.	2018. 02. 28.
13.	Olvasószerkesztés, felelős szerkesztői, illetve főszerkesztői ellenőrzés, tördelés, kiadói ellenőrzés, tördelői visszajavítás, újabb kiadói ellenőrzés, imprimatúra megrendelői (szerkesztőbizottsági) visszaellenőrzése, kész anyag.	2018. 11. 30.

A Hadtudományi Lexikon publikálásának idő-grafikonja

(Összeállította: Gőcze István)

munkáról és a 2016. évi munkaterről már tartalmazott olyan felhívást, hogy a lexikon összeállításának szolgálatába kell állítanunk egész tagságunk tehetségét és energiáját. Erről szólt beköszönő beszédében Tömböl László nyugállományú vezérezredes is, az MHTT 2016 tavaszán megválasztott elnöke.

Ács Tibor nyugállományú ezredes, Társaságunk egyik alapító tagja és kiemelkedő személyisége több publikációjában is a hadtudomány magyarországi fejlődéséről, helyzetének alakulásáról a következő, alább kivonatoltan ismertetett időrendi szakaszolást tette közzé (előrebocsátom, hogy szakértők szerint a hadtudomány természeténél fogva egyetemes, kifejezetten „magyar” hadtudomány nem létezik):

- 1825 előtt, a Magyar Tudományos Akadémia megalapításáig csak esetleges megnyilvánulásai lehettek;
- 1825-től 1883-ig (lényegében a Hadtudományi Bizottság megalakulásáig) nem volt intézményes képvisellete;
- 1883-tól 1947-ig, az akkor már Hadtörténeti Bizottságnak nevezett HB feloszlásáig a hadtörténeti aspektusokra koncentrált, a „hadügy és honvédelem” nemzeti irányultságú fejlesztése jellemezte;
- gyakorlatilag a '80-as évek végéig a szovjet hadtudományi elképzelések és koncepciók adaptálása nyomta rá a bélyegét (1955-től a Varsói Szerződés keretein belül);
- a '90-es évek végéig – különösen 1994-től, az MTA Hadtudományi Bizottságának újjáalakításától – az önálló magyar hadtudomány megteremtésére, az egyetemes hadtudomány magyar sajátosságainak kifejezésre juttatására irányuló törekvés volt jellemző;
- a '90-es évek végétől a szövetségi (NATO-beli) hadtudományi elvek, nézetek és kutatási eredmények adaptálása vált meghatározóvá.²

Mint látjuk, éppen a napjainkban is tartó időszakot fémjelzi egyrészt a Magyar Hadtudományi Társaság létezése és tevékenysége, másrészt a lexikon összeállítására vonatkozó tervek és elképzelések megfogalmazódása.

Természetesen a Hadtudományi Lexikon nem kizárólagos megjelenési formája annak a törekvésnek, hogy a katonai szférával kapcsolatos fogalmakat a lehető legpontosabban meghatározzuk, definiáljuk, hogy ugyanazon kifejezésen ugyanazt a fogalmat és tartalmat értsük, hogy „egy nyelven beszéljünk”. A teljesség igénye nélkül az alábbiakban felsorolok néhány, a tárgykörbe tartozó kiadványt:

- *Katonai értelmező szótár*. Zrínyi Katonai Kiadó (az első, 1972-ben megjelent kiadvány 2000 címszót tartalmazott, majd néhány év különbséggel két további változat jelent meg egyre bővülő címszó-állománnyal).
- *Katonai Lexikon*. Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.
- *Katonai kislexikon*.³

Tehát a *Katonai Lexikon* után tíz évvel (de még a kislexikon publikálása előtt) jelent meg a *Hadtudományi Lexikon*. Újabb 20 év elteltével pedig napvilágot látott a *Katonai*

2 Lásd többek között: Ács Tibor: 175 éves a Magyar Tudományos Akadémia (Hadtudomány, 2000/4. szám, 3–7. oldal), Jubilál a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága (Hadtudomány, 2004/3–4. szám, 53–66. oldal), Az MTA Hadtudományi Bizottság megalakítása és újjáalakítása (Hadtudomány, 2011/3. szám, 3–15. oldal).

3 A HVK Tudománysszervező Osztályának gondozásában 2000-ben – az államalapítás ezredik évfordulóján – jelent meg az első kiadás, amely 1000 címszavat tartalmazott („kislexikon1000”), 2001-ben a második kiadás 2000 címszóval („kislexikon2000), majd 2004-ben a „kislexikon3000” és végül 2007-ben a „kislexikon4000”.

Terminológiai Értelmező Szótár (Zrínyi Kiadó, 2015), amelynek szerzői és szerkesztői nagy haszonnal forgatták az MHTT kiadványát, és a Hadtudományi Lexikon sok szócikke került át – esetleg némileg korrigálva, korszerűsítve – a szótárba. Az egykori, 1995-ös szerkesztőbizottság tagjai tehát évtizedekre szóló jelentőségű munkát végeztek. A terminológiai szótár előszavában olvasható a Hadtudományi Lexikonról: „A mű ugyan szerényen lexikon néven jelent meg, de terjedelme és a címszavak kidolgozásának mélysége miatt bizovást állíthatjuk, hogy valójában nem lexikon, hanem enciklopédia...”⁴

A katonai szféra fogalomkészletét átfogó kiadványok természetesen nem függetleníthetők a magyar nyelv általános, átfogó szóhasználatát tükröző szótáraktól, például az *Értelmező kéziszótártól* (Akadémiai Kiadó, 1989) és a különböző lexikonoktól.⁵

Egyébként nincsenek kétségeim arra vonatkozólag, hogy a fentebb felsorolt műveket a készülő Hadtudományi Lexikon szerzői és szerkesztői is jelentős mértékben fel fogják használni munkájuk során.

*

Fentebb már ismételten szoltam a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottságáról, most ennek kapcsán megfogalmazok néhány gondolatot.

1994-ben, amikor a katonai tudományokkal foglalkozó lelkes szakemberek – köztük az MHTT tagjai – erőfeszítései eredményre vezettek, és a Tudományos Akadémia vezetése elfogadta a Hadtudományi Bizottság újjáalakításának gondolatát, nem volt igazán jelentősége, hogy melyik osztály keretei közé kerülünk. Az az egy szempont volt evidens, hogy a hadtudomány a társadalomtudományok kategóriájába tartozzon. Az arányosság követelményét is figyelembe véve (mármint hogy az egyes osztályok ne rendelkezzenek nagyon eltérő számú bizottsággal), a Hadtudományi Bizottság az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok osztályához került. Személyes véleményem szerint a döntés nem volt igazán logikus.⁶

Érdekes egybeesésként megemlítem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia éppen jelenleg, vagyis 2015 tavasza óta foglalkozik – egyébként nem első ízben – az új tudományági nomenklatúra (tudományági lista) kialakításával. Maga a lista megújítása egyébként egy természetes jelenség, hiszen az általános fejlődés részeként állandóan változik és fejlődik a tudomány is, változnak az egyes tudományterületek közötti arányok és hangsúlyok, amely módosulások időről időre kikövetelik az intézményi struktúra hozzáigazítását a tényleges helyzethez.⁷

4 Katonai Terminológiai Értelmező Szótár. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015. 5. oldal

5 Jelenleg is kiadás alatt van *A magyar nyelv nagyszótára* az MTA Nyelvtudományi Intézetének szerkesztésében, az első kötetek (a D betűig) már megjelentek.

6 Ugyanerről a témáról írtam részletesebben például: A hadtudomány és a Magyar Hadtudományi Társaság (Hadtudomány, 2001/3. szám, 21–32. oldal) című cikkemben.

7 Megemlítendő, hogy nagyon sok törekvés tapasztalható a tudomány felosztásának korszerűsítésére. A teljesség igénye nélkül megemlítem az ENSZ 1980-as ajánlását (amelynek egyik sajátossága, hogy egyáltalán nem tartalmazza a hadtudományt), a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvényt, a 169/2000. illetve a 33/2007. sz. kormányrendeletet. Mindezen dokumentumok újabb és újabb rendszereket vezetnek be, de az összhang közöttük továbbra is hiányzik.

Érdeemes érintőlegesen áttekintenünk ezen folyamat helyzetét és eredményeit, amikor a hadtudomány mai magyarországi helyzetéről ejtünk szót (amint azt jelen cikk címében is megfogalmaztam).

Az MTA Doktori Tanácsának 2016. július 6-án kelt jelentése az alábbiak szerint fogalmaz: „Az MTA régóta aktuális, de sokáig elodázott feladata volt elavult tudományági nomenklatúrájának a felfrissítése... A jelenlegi tudományági lista még jóval a rendszerváltás előtt készült, ezért számos területen jelentős felülvizsgálatra szorult.

A listában a tudományágak osztályozására három szintet különböztetünk meg:

- az osztályok által képviselt tudományterületek (az osztályok hagyományos megnevezései több esetben nem fedik le a képviselt területet),
- az osztályokon belül kijelölt tudomány-részterületek (amelyek szorosan kapcsolódnak az osztályok tudományos bizottságaihoz),
- a tudomány-részterületek alá sorolt tudományágak (utóbbiak egybeeshetnek a részterületekkel).”

Megjegyzendő, hogy a Doktori Tanács elsősorban az akadémiai doktorok főbb kutatási területei szerinti besorolást tartotta szem előtt. Mint a későbbiekben látni fogjuk, az MTA tudományági nomenklatúrájától eltérő besorolási listák is léteznek, ami – többek között – hatással van/volt a lexikon szócikk-csoportjainak összeállítási folyamatára.

Mindenesetre a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége 2016. július elsejével életbe léptette az új tudományági listát, amely a tudományágak számát, mennyiségét jelentős mértékben csökkentette a régi listához képest. Összességében a korábban létezett, elismert és elfogadott 630 tudományággal szemben jelenleg kevesebb, mint a fele, 306 került nyilvántartásba.

Még egy idézet az MTA Doktori Tanács jelentéséből: „A Humán- és Társadalomtudományok esetében elsősorban az elavult kategóriák felfrissítése és az új tudomány-részterületek megjelenése hozott változásokat. A tudományágak száma minimálisan csökkent.”

Érdeemes vázlatosan áttekintenünk az egész rendszert a hadtudomány szempontjából.

1. Tudományterületek az *élettelen természettudományok és a matematika* viszonylatában:
 - Matematika (III. osztály).
 - Műszaki tudományok (VI. osztály).
 - Kémiai tudományok (VII. osztály).
 - Földtudományok (X. osztály).
 - Fizika és csillagászat XI. osztály).
2. Tudományterületek az *élő természettudományok* viszonylatában:
 - Agrártudományok (IV. osztály).
 - Orvosi tudományok (V. osztály).
 - Biológiai tudományok (VIII. osztály).
3. Tudományterületek a *humán- és társadalomtudományok* viszonylatában:
 - Nyelv- és irodalomtudományok (I. osztály).
 - Filozófia és történettudományok (II. osztály).
 - Gazdaság- és jogtudományok (IX. osztály).

Most nézzük meg a tudomány-részterületeket a *Gazdaság- és jogtudományok* osztályán belül:

- állam- és jogtudomány,
- gazdaságtudomány,
- szociológia,
- *hadtudomány*,
- nemzetközi és fejlődés-tanulmányok,
- politikatudomány,
- regionális tudományok.

És végül lássuk a *hadtudomány* – mint részterület – 11 tudományágát a Magyar Tudományos Akadémia felosztása szerint:

- hadművészet,
- katonai kiképzés és felkészítés,
- katonai műszaki építés,
- katonai biztonság és biztonságpolitika,
- hadijog,
- katonai logisztika és védelem-gazdaságtan,
- katonai szociológia,
- hadtörténet, hadművészet története,
- katonai egészségügy,
- haditechnika,
- katonai földrajz és térképészet.

Természetesen érheti kifogás a IX. osztály tudomány-részterületeit is (én személy szerint a *nemzetközi és fejlődés-tanulmányok* valamint a *regionális tudományok* besorolásával tudnék elsősorban vitatkozni), de végül is elfogadható az az érv, hogy abszolút tökéletes és mindenki számára megfelelő rendszert lehetetlen, de legalábbis nagyon nehéz kialakítani. Ugyanígy megoszolhatnak a vélemények a hadtudomány felosztásáról a fentebb felsorolt tudományágakra, de a célnak – mármint az akadémiai doktorok kutatási területei meghatározásának – ez a rendszer pillanatnyilag megfelel. Ha pedig a fejlődés későbbi szakaszában az események túlhaladják, akkor újra hozzá kell majd nyúlni.

*

Jelen cikkben az egész felosztást a Hadtudományi Lexikon ürügyén vizsgáltam. Önmagában az a tény, hogy az akadémiai felsorolás a hadtudomány vonatkozásában 11 tudományágat tartalmaz, többé-kevésbé egybecseng azzal az említett szerkesztési elvvel, hogy a szócikkekben mintegy 10-12 csoportot alkotunk. Törekednünk kell arra, hogy a szócikk-csoportok nagyjából és közelítőleg egyforma mennyiségű szócikket tartalmazzanak. Ebből a szempontból már vitatható például a katonai műszaki építés vagy a katonai egészségügy szerepeltetése az MTA felsorolásában, miközben például egyes fegyver- vagy haderő-nemek nem kapcsolódnak közvetlenül önálló tudományághoz. Különösen feltűnő az elektronikai témakör (híradás, robotika, kibernetika stb.) önálló szerepeltetésének hiánya.

Az egyes intézmények, szervezetek más-másféle csoportosítást tartanak vagy tarthatnak célszerűnek. Az NKE Hadtudományi és Honvédtiszt-képző Kara (HHK)

például az oktatás, a kialakított képzési profilok, azaz a szakok szempontjából – az akadémiai felsoroláshoz képest kiegészítőleg – szerepelteti a *biztonságtechnika* fogalmát. Még inkább színesíti a palettát, ha az oktatás mellett a kutatást, a doktori iskolák profilját is figyelembe vesszük, mert akkor például „bejön a képbe” még a *katasztrófavédelem* fogalma is. (Külön elemzés tárgyát képezhetné, hogy annak idején milyen megfontolások vezettek a doktori képzés struktúrájának kialakításához, a külön Hadtudományi Doktori Iskola, illetve Katonai Műszaki Doktori Iskola létrehozásához, de ez kívül esik jelen cikk keretein.)

Említést érdemel viszont, hogy maga a Magyar Hadtudományi Társaság is kidolgozott egyfajta elképzelést a hadtudomány, mint részterület „ágazatainak” (szándékosan nem használom a hivatalos *tudományág* megnevezést) szétszálazására, amikor a közelmúltban újrafogalmazta a Hadtudomány című folyóirat rovatait. Ennek során hangsúlyt fektettünk – a gyakorlatias megközelítés érdekében – a katonai művelti profil önálló szerepeltetésére, illetve annak tükröztetésére, hogy a Társaság befogadó, integráló jellegű. Utóbbi megjelenítésére rovataink között szerepel például a *nemzetbiztonsági szaktevékenységek*, illetve a *rendvédelem–katasztrófavédelem*.

További szempontként érdemes figyelembe vennünk magának a Társaságnak a szakmai profilok szerint kialakult szervezeti egységeit, a szakosztályokat. Jelenleg ezek száma 19, közöttük olyan eltérő irányultságúak, mint a Szárazföldi művelti szakosztály, a Hadtörténelmi szakosztály vagy a Hírszerzés-történelmi szakosztály. Nyilvánvaló, hogy ezek egy része nem kötődik önálló tudományágakhoz, az idők során gyakorta módosult is az összetételük, de a szócikkek összeállítása szempontjából orientáló szerepük lehet. Kiemelem ebből az aspektusból például a Légierő szakosztályt, amelynek szakterülete „megérdemelne” egy önálló szócikk-csoportot.

Ugyancsak a hadtudomány tudományágainak, ugyanakkor a mostani fázisban a szócikk-csoportok összeállításának szempontjából érdemes figyelembe vennünk azt a kétrészes tanulmányt, amelyet Munk Sándor és Gócze István publikált a közelmúltban, a Hadtudomány c. folyóiratban. A *hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata* összefoglaló címet viselő tanulmány egyrészt a kutatók és a kutatási területek irányultságának, másrészt a mértékadó hadtudományi folyóiratok profiljának elemzése útján adott átfogó képet a mindannyiunk számára oly fontos tudományág belső struktúrájáról.⁸

*

Az előkészítő munka kezdeti szakaszában az ideiglenes szerkesztő bizottság elkészítette a szócikk-csoportosítás egyfajta változatát, továbbá egy összehasonlító kimutatást a tudományterületek és tudományágak besorolásáról a különböző források szerint. A szócikk-csoportosítással kapcsolatban annyit jegyzek meg, hogy eredendően a következő öt nagy területre osztotta a lexikon leendő szócikkeit: a *hadtudomány* (általános) *elmélete*, a *hadtudomány művelti szakterületei* (ezen belül a fegyveres küzdelem, a művelti támogató és a művelti kiszolgáló támogató kategóriák), a *nem*

8 Munk Sándor: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. 1. rész: Hadtudományi kutatók és kutatási területeik (Hadtudomány, 2015/1–2. szám) illetve Gócze István: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata 2. rész: A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése. (Hadtudomány, 2015/3–4. szám)

műveleti (alapozó) szakterületek, a honvédelmi politika és a katonai biztonság. Hatodik területként feltételelesen feltüntette a katasztrófavédelmet.

Ami a lexikkal kapcsolatos konkrét lépéseket illeti, mindezen elgondolások egyfajta ötvözeteként a Magyar Hadtudományi Társaság elnökségének 2016. szeptember 23-ai ülése elfogadott – vita-alapként – egy tizennégy tételből, tizennégy szakirányból álló csoportosítást, és ezzel együtt egy elképzelést azokról a személyekről, szakemberekről, akik szakszerkesztőként a szócikk-csoportok összeállítását irányíthatnák.⁹

Szeptember 27-én ülésezett az MTA Hadtudományi Bizottsága. A napirendi pontok között előkelő helyen szerepelt a Hadtudományi Lexikon kiadása. A tagoknak előzetesen megküldött vitaanyag tartalmazta a szócikk-csoportok (pontosabban főcsoportok) kompromisszumos változatát az alábbiak szerint:

1. Hadtudomány általános elmélete.
2. Katonai biztonság.
3. Hadművészet.
4. A hadtudomány műveleti területei (katonai műveletek).
5. A hadtudomány műveleti támogató területei.
6. A hadtudomány műveleti kiszolgáló támogató területei.
7. Hadtörténet.
8. Védelmi (katonai) igazgatás – hadijog.
9. Humánpolitika – személyügy.
10. Katonai képzés – kiképzés – felkészítés.
11. Katonai szociológia, pszichológia, pedagógia.

A vitaanyag zárómondata leszögezte, hogy a kiindulási alapként elfogadott 4000 szócikk alapján egy-egy főcsoportba átlag 364 szócikk tartozhat.

A Hadtudományi Bizottság rövid vita után elfogadta a szócikk-főcsoportok fenti struktúráját. Maga a „főcsoport” megnevezés sugallja, hogy a további csoportosítás nem csupán lehetséges, hanem egyenesen kívánatos.

*

A további lépésekre nagy vonalakban az időrendi grafikonnak megfelelően kerül majd sor. Természetesen az érintett tudományos műhelyek sokat fognak vitatkozni a szócikk-csoportok összeállításáról, az egyes csoportok tartalmáról és a szócikk-mennyiség elosztásáról a csoportok között, a személyi összefüggésekről, az egyes szócikkek „hovatartozásáról”, illetve meghatározásáról. Nem kevésbé felelősségteljes feladat lesz a párhuzamosságok és ismétlődések kiszűrése. A tudományos munka általában elismert szabadsága azonban nem lehetetleníti el magát a folyamatot. Megismétlem a határidőt: a Hadtudományi Lexikonnak 2018 végére el kell készülnie.

9 A 14 szakirány (nem fontossági sorrendben) a következő: Hadtudomány általános elmélete, Műveletek, Támogatás, Biztonságpolitika, Védelemgazdaság, Haditechnika, Katonai vezetés, Elektronika, Katasztrófavédelem, Katonaföldrajz, Humán ügyek, Légierő, Nemzetbiztonság, Hadijog.

A lexikon megjelenése kétségkívül tovább erősíti majd a hadtudomány hazai elismertségét és presztízsét, megszilárdítja a magyarországi tudományos közéletben elfoglalt – amúgy sem megkérdőjelezhető – pozícióját.

*

Egyik zárógondolatként egy futólagos nemzetközi kitekintéssel kívánom illusztrálni a Magyar Hadtudományi Társaság és ezen keresztül a hadtudomány magyarországi helyzetét.

Tőlünk nyugatra nem igazán jellemző a hadtudomány kiemelt kezelése, a besorolások azonban mindenütt a társadalom-tudományok részének tekintik. Az MHTT-hez hasonló tudományos társaság létezik például Hollandiában. A környező országok közül Szerbiában lenne partner-szervezetünk (azért csak lenne, mert a pénzügyi kereteink nem teszik lehetővé aktív nemzetközi kapcsolatok kiépítését). Ismeretes viszont, hogy az Oroszországi Föderációban külön Hadtudományi Akadémia működik a Védelmi Minisztérium felügyelete alatt, ahol magas rendfokozatú – többnyire nyugállományú – táborno­kok és tisztek töltik be a vezető posztokat.

Társaságunkról, annak működéséről ismét­el­ten adunk tájékoztatást a budapesti attasé testület tagjai számára.

A másik zárógondolat igen prózai témát érint (amit egy tudományos igényű cikkben szinte illetlenség megemlíteni): Simicskó István honvédelmi miniszter részt vett a legutóbbi elnökségi ülésünkön, ami először fordult elő Társaságunk történetében, és ami kétség­te­lenül szintén hozzájárul a hadtudomány presztízsének emeléséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Hadtudományi Társaság Alapszabálya (www.mhht.eu)

Hadtudományi Lexikon. (Főszerk. Szabó József) Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.

Katonai Terminológiai Értelmező Szótár. (szerk. M. Szabó Miklós, Mező András) Zrínyi Kiadó, 2015.

Ács Tibor: Jubilál a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága.

Hadtudomány, 2004/3–4. szám, 53–66. oldal.

Ács Tibor: Az MTA Hadtudományi Bizottság megalakítása és újjáalakítása.

Hadtudomány, 2011/3. szám, 3–15. oldal.

Munk Sándor: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. 1. rész: Hadtudományi kutatók és kutatási területeik. Hadtudomány, 2015/1–2. szám.

Gőcze István: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata 2. rész: A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése. Hadtudomány, 2015/3–4. szám.

Nagy László: A hadtudomány és a Magyar Hadtudományi Társaság.

Hadtudomány, 2001/3. szám, 21–32. oldal.

Ki hová tartozik? Elkészült az új tudományági besorolás. Magyar Tudományos Akadémia, 2016.

http://mta.hu/mta_hirei/ki-hova-tartozik-elkeszult-az-uj-tudomanyagi-besorolas-106818

(Letöltés ideje: 2016. 10. 07.)

Bleszity János – Földi László – Haig Zsolt – Nemeslaki András – Restás Ágoston: Műszaki kutatások és hatékony kormányzás. Hadmérnök, XI. évfolyam, 3. szám – 2016. szeptember

http://www.hadmernok.hu/163_18_bleszity.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 10. 13.)

Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán altábornagy – Padányi József –

Resperger István – Szenes Zoltán: Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. Honvédségi Szemle, 2016/3. 3. o.